

AVANOS'TA TOPRAK HAMMADDE Lİ MÜZİK ALETLERİ ÜRETİMİ: UDU ÖRNEĞİ PRODUCTION OF MUSICAL INSTRUMENTS OF SOIL RAW MATERIAL IN AVANOS; SAMPLE OF UDU

Çiğdem TOĞRUL*
Cenk ŞAHİN**
Sema ETİKAN***

Öz

İlkel insan önceleri yaşadığı dünya ile mücadele etmede sığındığı büyüü müzik yaparak güçlendirmek istemiş, bunun içinde çevresinde ses çıkaran her nesneyi bir müzik aleti olarak kullanmıştır. Zamanla müzik ve onu oluşturmaya yarayan her türlü çalgı, büyü ve dinsel törenlerin dışında, savaşa giden askerleri motive etmek, bazı hastalıkların tedavisine yardımcı olmak gibi alanlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Gün geçtikçe de değişen ve gelişen çağ ile orantılı olarak kullanım alanını arttıran müziğin verdiği keyif insanoğlu üzerinde etkili olmuş, artık müzik ve her türlü müzik aleti hayatın içinde yerini almaya başlamıştır. İlk kullanım amacı dinsel törenler olan çalgılardan biri de udu'dur. Udu Afrika kökenli ilkel bir müzik aletidir. Toprak hammaddeli olan bu müzik aleti, günlük kullanımda su taşımak için yapılmış bir tür testidir. Zaman içerisinde güzel bir ses çıkardığı keşfedilmiş ve vurmali çalgılar arasına girmiştir. Gövdesinde bulunan delik ya da delikler bu özel sesi sağlamaktadır. Toprak hammaddeli müzik aletleri Anadolu coğrafyasında da tarih boyunca yaşamış hemen her kültürde üretilmiş ve kullanılmıştır. Anadolu testileri ile büyük benzerlik gösteren udu davulunun da bu tip ritim aletlerine yabancı olmayan bu coğrafyada, toprak hammaddeli el sanatlarının merkezi olan Avanos İlçesinde günümüzde farklı formları üretilmektedir. Avanos'lu Mehmet Körükçü ustanın her birini ayrı titizlikle ürettiği udular ülkemizde ve dünyada perküsyon sanatçıları tarafından büyük ilgi görmektedir.

Anahtar kelimeler: Avanos, Toprak El Sanatları, Vurmali Çalgı, Udu.

Abstract

Primordial humans wanted to strengthen the magic spell that they had taken refuge in the struggle with the world, by music. Therefore they used every object that makes a sound as it was musical instrument. In the course of time, music and all kinds of instruments which used to create it, they have begun to be used except for magic and religious rituals, to motivate the soldiers who were going to war, to help the treatment of some diseases. Increasing the use of the music as a part of the changing and developing age, the joy of music has been effective on human beings and now music and all kinds of musical instruments have started to take their places in life. One of the instruments whose first purpose was religious ceremonies was udis. Udu is a primitive musical instrument of African origin. This instrument is a kind of raw/soil material like earthenware water jug that is used to bear water in daily routine use. In time, it was discovered that it made a beautiful sound and was among the percussion instruments. The hole or vents in the body of earthenware object provide this special sound. Musical instruments with earthenware have been produced and used in almost every culture throughout the history of Anatolia. The udu drum, which shows great similarity with Anatolian jugs, is produced in different forms in Avanos, which is the center of soil raw materials handicrafts, in this geography and region which is not foreign to this type of rhythm instruments. Udu produced by Mehmet Körükçü master of Avanos, which is produced with meticulous attention, attracts great attention by percussion artists in our country and in the world.

Keywords: Avanos, Earth Crafts, Percussion Instrument, Udu.

1. Giriş

Müzik araştırmacıları müziğin tarihini insanlığın varoluşu ile paralel olarak başlatmaktadırlar. En basit ifade şekliyle "ruhun gıdası" sayılan müzik, çağlar boyu her farklı duygu durumunda insanın kendini ifade etmesine önemli bir araç olmuştur.

İlkel insan kendi sesinin yanı sıra çevresinde bulunan her nesneyi de ses çıkaran bir alet olarak kullanmış ve kendi müziğini ortaya koymuştur. Bu ses çıkararak müzik yapmasına yardımcı olan nesnelere dönemin bir çalgısıdır. Kamış, kemik gibi nesnelere düdük, kabak ve benzeri içi boş herhangi bir nesne de ritim aleti olarak görev yapmıştır. İnanışla tamamen ilkel davranış biçimi ile üfleyerek, vurarak, sallayarak uyumlu sesler çıkarmayı başarmıştır. Önceleri bunu müzik üretmek amacıyla uygulamamış, içgüdüleriyle hareket etmesinden dolayı doğaya hükmetme ihtiyacı olan insanoğlu, keşfettiği bu ilkel müzik aletlerini ve

*Seramik Sanatçısı. cigdemtoğrul@hotmail.com

** Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü. Kırşehir. cencenkensahin@gmail.com

*** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. Kırşehir. etikansema@gmail.com

bunlarla oluşturduğu sesi büyü yapmak, kötü ruhları uzaklaştırmak bazen de dinsel törenleri yönetmek amacıyla kullanılmıştır. Büyü ve dinsel tören amaçlı kullanılan çalgılar arasında en fazla yeri ritim yapmak üzere tasarlanan araçlar, özellikle de vurmali çalgılar tutmaktadırlar. Bu dönemimin müziği yani ilkel müzik, kültür evriminden uzak kalmış alt sınıfların müziği olarak tanımlanmaktadır (Baykal, 2007, 41,42, Doğanıyigit vd., 2018a, 17, Doğanıyigit vd., 2018b, 467, Erol, 2001, 93-94, Mimaroglu, 1995, 11, Sachs, 1965, 2, Say, 1997, 26, Ünal, 2004, 106). Zamanla müzik ve onu oluşturmaya yarayan her türlü çalgı, büyü ve dinsel törenlerin dışında, savaşa giden askerleri motive etmek, bazı hastalıkların tedavisine yardımcı olmak gibi alanlarda da kullanılmaya başlanmıştır (Angı, 2013, 62, Cengiz, 2011, 373, Ünal, 2004, 102). Gün geçtikçe de değişen ve gelişen çağ ile orantılı olarak kullanım alanını arttıran müziğin verdiği keyif insanoglu üzerinde etkili olmuş, artık müzik ve her türlü müzik aleti hayatın içinde yerini almaya başlamıştır.

İlk kullanım amacı dinsel törenler olan çalgılardan biri de udu'dur. Udu Afrika kökenli ilkel bir müzik aletidir. Toprak hammaddeli olan bu müzik aleti, günlük kullanımda su taşımak için yapılmış bir tür testidir. Nijerya'da sadece İgbo (İbo) kabilesi tarafından üretilen ve kullanılan bu çömleğin güzel bir ses çıkardığı keşfedilmiş ve bu ses ataların sesi olarak yorumlanarak kutsal sayılmıştır. Udu'nun bir diğer adı da "Abang Mbre" dir. Kabile dilinde bu "çalınan çömlek" anlamına gelmektedir. Ağzı açık testi formundadır ve gövdesinde de bir deliği bulunan udu, vurularak çalınmaktadır. Çalındığında derinden gelen hissi veren bas bir sese sahiptir. Udu üzerinde bulunan delik sayesinde farklı ses tonları verebilmektedir. Bu geleneksel Afrika davulu törenlerde sadece kadınlar tarafından çalınmaktadır (Şekil 1.) (Anonim, 2014, 26, Baykal, 2007, 51,54, Mutlu, 2017, 218,219, Okumuş, 2017, 6).

Şekil 1: Geleneksel Nijerya udusu (Baykal, 2007:52)

Toprak hammaddeli müzik aletleri tarih boyunca hemen her kültürde üretilmiş ve kullanılmıştır. Anadolu coğrafyasında da Neolitik Çağ'dan bu yana müzik ve dans bilinmekte ve literatürde, Hitit Döneminde testi ve çömleğe benzeyen vurmali çalgıların varlığından bahsedilmektedir (Mutlu, 2017, 217, Okumuş, 2017, 6, Ünal, 2004, 101,108). Form olarak Anadolu testileri ile büyük benzerlik gösteren udu davulunun da bu tip ritim aletlerine yabancı olmayan bu coğrafyada, toprak hammaddeli el sanatlarının merkezi olan Avanos İlçesinde farklı formları üretilmektedir. İglo kabilesinin tören çalgısı olan udu, bugün Türk müziğinde birçok geleneksel çalgı ile birlikte kullanılmaktadır.

Bu çalışmada Avanos İlçesinde udu üretimi, kullanılan hammaddeden, üretim aşamalarına kadar incelenerek, bu müzik aletinin toprak el sanatları içerisinde yeri açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Udu Yapımı

Zamanla Nijerya dışında tanınan udu üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. İlk çalışmayı 1974'de yapan Amerikalı Frank Giorgini, udu'nun ses kalitesi ve gücünü arttırmak amaçlı farklı pişirim teknikleri uygulamış ve "Claytone" adını verdiği kendi tasarımı udular üretmiştir. Bir başka çalışma ise Zafer Baykal tarafından yapılmış ve Baykal 2016 yılında tamamladığı çalışmasıyla 13 model udu üretmiştir. Bu udular "Zafudu" adıyla bilinmektedir (Mutlu, 2017, 221,222). Literatüre geçmiş bu iki çalışmadan başka bu uğraşmayı başka sürdürenler de bulunmakta, dünyanın farklı yerlerinde çömlek ustaları ve sanatçıları toprak hammaddeli müzik aletleri yapımı ile uğraşmaktadırlar.

Bugün Avanos'da uzun yıllardır birçok sanat eserini ortaya koyarak bu el sanatının devamlılığına katkı sağlamış, yanında ustalar yetiştirmiş bir çömlek ustası olan Mehmet Körükçü Kızılıрмаğın sağladığı zengin toprak kaynağını kullanarak udu davulu üretmektedir. Dünyanın elle üretim yapan iki udu ustasından biri olan 52 yaşındaki Avanoslu çömlek ustası. Yaklaşık 10 yaşlarında ustası Ahmet Taşkıran ile

başladığı çömlek imalatını 40 yılı aşkın bir süredir sürdürmektedir. O yıllardan bu yana, tezgahında sayısız form çekmiş ve çekmeye de devam etmektedir. Ustanın iki oğlu da bu mesleği sürdürmektedir.

Körükçü, Avanos'ta 1999 yılında çocukluk arkadaşı perküsyon sanatçısı Mehmet Emin Bolat'ın yönlendirmesiyle topraktan müzik aletleri yapmaya başlamıştır. Körükçü ve Bolat'ın darbukaya olan merakı zaman ilerledikçe topraktan yapılabilecek olan diğer çalgıları keşfetme ve deneme aşamasına gelmiş, deneme yanılma yoluyla udunun yapımına başlamışlardır. Körükçü, ilk olarak toprak darbuka ile başladığı müzik aletleri yapımına günümüzde udu, Hint kültürüne ait gatham gibi müzik aletlerinin yapımı ile devam etmektedir. Gatham da udu gibi gövdesinde delik bulunan vürmalı bir çalgıdır. Hindistan müziğinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Körükçü usta genel olarak hepsinin adının "udu" olarak bilindiğini söylemekte ancak, tek delikli olanları "gatham" olarak adlandırmaktadır.

Şekil 2. a: Mehmet Körükçü Udu Çalarken (Toğrul, 2018), b: Mehmet Emin Bolat Udu Çalarken (Toğrul, 2018)

Bir veya iki delikli bir udu'nun şekillendirme aşamasını bir günde tamamladığını belirten çömlek ustası Körükçü, bu müzik aletinin Türkiye'de son yıllarda çok yaygın bir şekilde kullanıldığını belirtmektedir. Müzik aletlerinin yapımının zor olduğunu söyleyen usta, uzun süredir uğraştığı bu işte deneme yanılma yoluyla sürekli yenilediğini ve bir fikre sabit kalmadan sağlıklı sonuç almak için uzun uğraşlar verilmesinin gerektiğini ifade etmektedir. Avanoslu çömlek ustasının topraktan yaptığı udu, gatham ve darbukalar dünyanın pek çok ülkesinde perküsyon sanatçıları tarafından kullanılmaktadır (Şekil 3.).

Şekil 3: Mehmet Körükçü'nün atölyesinde üretilmiş farklı formlarda udu ve gatham örnekleri (Toğrul, 2018)

Udu yapımında kullanılan hammadde, hammaddenin tanecik boyutu, ürünün formu, formun inceliği, kalınlığı, uzunluğu, kısalığı, tek delikli ya da çift delikli olması, şekil verme işleminden sonra kurutma süresi ve şekli, kuru küçülmesi, pişirim süresi, kullanılan fırın (kara fırın - elektrikli fırın) ve yakıt çeşidi, pişme küçülmesi ve üretildiği mevsimin değişikliği gibi birçok faktör çalgının verdiği sese etki etmektedir. Kara fırında kullanılan kılmada (asma dalları), talaş, tezek, üzüm çekirdeği vb. gibi yakıtlar hem sesi hem de ürünün rengini etkilemektedir. Elektrikli fırın ile kara fırında pişen ürünler hammaddesi aynı olmasına rağmen renk ve ses açısından birbirinden farklıdır. Mehmet Körükçü usta atölyesinde kara fırını

Bir sonraki aşamada ürünlerin parçalarını birleştirmek için çamurdan geçici bir kalıp hazırlanır.

Şekil 6. a: Kalıp hazırlanması, b:Kalıp (Toğrul, 2018)

İlk yapılan ve deri sertliğine gelen parça bu kalıba yerleştirilir. Kalıba yerleşen ilk parçanın şekil verme işlemi bir süre burada da devam ettirilir (Şekil 7).

Şekil 7: İlk parçanın kalıp üzerine yerleştirilmesi ve ikinci parça ile birleştirilmesi için hazırlanması (Toğrul, 2018)

Daha sonra ikinci parça da çark üzerinde şekillendirilerek (ilk parça gibi aynı şekilde Şekil 5’de gösterilen aşamalardan geçerek) hazırlanır. Ancak bu ikinci parça dinlenmeye ya da deri sertliğine gelmek üzere beklemeye bırakılmaz, henüz yumuşak iken, kalıp içerisinde bulunan ilk parça üzerine yerleştirilir. Önceden hazırlanıp deri sertliğine gelmiş olan ilk parçanın üzerine ikinci parça ters çevrilip yerleştirilmeden önce, ilk parçanın üst kısımları su yardımıyla yumuşatılır ve daha sonra çark üzerinde parçaların birleştirilmesi ve şekil verme işlemi tamamlanır. Her aşamasında rötuş yapılarak ilerlenir. Böylelikle iki parça birbirine birleşmiş ve udu şeklini almış olur (Şekil 8, Şekil 9).

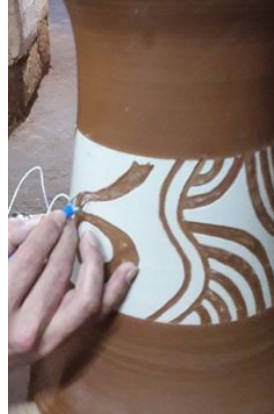
Şekil 8: Udunun iki parçasının birbirine birleştirilmesi (Toğrul, 2018)

Şekil 9: Birleşen parçalara udu şeklinin verilmesi (Toğrul, 2018)

Şekillendirme ve rötuş işlemleri tamamen bittikten sonra ürün kurutma odalarında bekletilir. Kuruma süresi 10 ile 20 gün arasında mevsime göre değişim göstermektedir. Ürünler tamamen kurumadan, kurumaya yakın bir aşamada iken perdah işlemi uygulanır. Perdah işlemi, taş, kemik, metal, mermer ya da ağaç gibi nesnelerin ürünün yüzeyine sürtülmesi ile yüzeyin pürüzsüz ve parlak olmasını sağlayan bir işlemdir.

Bir sonraki aşamada deri sertliğine gelmiş ya da tamamen kurumuş olan ürünlere süsleme yapılır. Udunun süslemesi için malzeme olarak astar kullanılmaktadır. Seramikte astar olarak tanımlanan madde esas ürünü oluşturan çamurun üzerine çekilen oldukça ince bir başka çamur tabakasıdır.

Şekil 10: Astar ile ürün süsleme (Toğrul, 2018)

Kurutma ve süsleme işleminin sonunda pişirim yapılmaktadır. Pişirmede elektrikli fırın kullanımı daha yaygındır. Ancak bazen özel sipariş ürünlerin pişirilmesinde kara fırın kullanılmaktadır. Kara fırında

pişen ürünlere renginin alacalı olmasından dolayı “güllü ürün” de denilmektedir. Pişirme süresi ortalama 8-10 saat sürmekte ve 900 C de bisküvi pişirimi yapılmaktadır. Hazırlama, kurutma, süsleme ve pişirme işlemleri tamamlanan ürünler satışa sunulmaktadır.

Şekil 11: İşlem basamakları tamamlanmış bir udu örneği (Toğrul, 2018)

3. Sonuç

Çömlek sanatının köklü bir gelenek oluşturduğu Anadolu coğrafyası toprak hammaddeli ve testi formlu müzik aletlerine yabancı değildir. Başka bir kültürün dinsel törenlerde kullandığı bir müzik aleti olarak bilinen udunun Anadolu topraklarında becerikli ellerde yeniden şekillenmesi ve Türk müziği içerisindeki yerini alması bu yabancı olmayış nedeniyledir. Bugün çömlek sanatımızın merkezi Avanos'un değerli ustalarından Mehmet Körükçü ustanın zevki, becerisi ve titizliği ile farklı farklı formlarda şekillenen ve her biri kendine özgü ses tonu ile özgün olan udular ülkemizde ve dünyada perküsyon sanatçıları tarafından büyük ilgi görmektedir. Kızılıрмаğın toprağı önce hamur sonra bir testi ve ardından perküsyon sanatçıların elinde binlerce notaya eşlik eden bir vurmali çalgıya dönüşmekte ve müzik hayatımızda varlığını keyif vererek sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Angı, Ç. Eda (2013). Müzik Kavramı ve Türkiye'de Dinlenen Bazı Müzik Türleri. *İDİL Dergisi*, Cilt 2, Sayı 10, s. 59-81.
- Anonim, (2014). *Salsa El Kitabı*. Türkiye Dans Sporları Federasyonu Yayını.
- Baykal, Zafer (2007). *Sahra-Altı Batı Afrikasında Udu Ezgileriyle Totem-Mask Plastiğinin Estetik Bağlamda Karşılaştırma Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı, Van.
- Cengiz, Recep (2011). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Müzik (Tokat Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 18, s. 352-362.
- Doğanyigit, Satı, Kolukırcık, Kubilay, Metin, Mehmet (2018a). "İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyum Olarak Görev Yapan Bireylerin Ses Kullanımına Yönelik Bilinç Düzeyleri ve Ses Sorunları" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, s 17-42, Afyon.
- Doğanyigit, Satı, Şahin, Cenk, Yiğiter, M.Erhan, Tüfekci, Sinan (2018b). Bağlama Yapımcılarının Bağlama Üretimine Yönelik Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt :11, Sayı: 61, s.467-478.
- Erol, Lütfü (2001). *Neden Klasik Müzik... Klasik Müziğe İlgi Duyanlar İçin Kılavuz Kitap*. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi.
- Mimaroglu, İlhan (1995). *Müzik Tarihi*. İstanbul: Varlık Yayınları:385, Bilgi Dizisi:16.
- Mutlu, Serdar (2017). Anadolu'nun Kırmızı Zafuduları. *Farklı Disiplinlerde Müzik*. Editör: Ünal İmik, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, s. 217-230,
- Okumuş, Halide (2017). Geçmişte ve Günümüzde Seramiğin Kullanım Alanları. *Journal of Awareness*, Cilt:2, Sayı:3, s.1-14.
- Sachs, Curt (1965). *Kısa Dünya Musikisi Tarihi*. Çeviren: İlhan Usmanbaş, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Say, Ahmet (1997). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Adalet Matbaası.
- Ünal, Ahmet (2004). Çivi Yazılı Hititçe Kaynaklara Göre Hititlerde ve Çağdaş Eski Anadolu Toplumlarında Müzik Dans, Eğlence ve Akrobatik Oyunlar. *Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3003, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 102, DÖSİMM Basımevi.
- Kaynak Kişiler**
Mehmet KÖRÜKÇÜ, 52, Çömlek Ustası, İlkokul Mezunu, Nevşehir- Avanos, 2018
Mehmet Emin BOLAT, 52, Perküsyon Sanatçısı, Nevşehir- Avanos, 2018